

“Yaşadığımız yeni kırılımlar çağında sorunları çözmeye ağılar çok önemli”

Ad - Soyad

Faruk Eczacıbaşı

Meslek

Eczacıbaşı Bilim ve Türkiye
Bilişim Vakfı Genel Müdürü

Kendinizi hangi sosyal sorunun çözümüne adadınız?

Gelecekle bugünün arasında
köprü kurmaya...

Ashoka ile ne zaman tanıştınız?

2017

Siz yıllardır pek çok vakfın, girişimin destekçisisiniz ve ağ konsepti üzerine çalışıyorsunuz. Sosyal sorunların çözümü ve toplumsal değişimi tetiklemek için tek başına büyük işler yapmaya çalışmak yerine network'leri destekliyorsunuz. Önce ağ bilimi ve insan ağlarından başlayalım. Nedir bunlar?

Aslında 1960'larda “ağ çalışmaları” üniversitelerin matematik bölümlerinde bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştı. Yıllar içinde, ağ bilimi, farklı öğeleri temsil eden ve bunlar arasındaki ilişkiyi bağlantı olarak dikkate alan, telekomünikasyon ağı, bilgisayar ağı, biyolojik / ekolojik ağlar ve hatta insanlardan oluşan sosyal ağlar gibi karmaşık ağları inceleyen akademik bir alan haline geldi.

İnsan ilişkileri ve ağlarına gelince, internet öncesi zamanda bizim alıştığımız hep “güçlü bağlar” üzerinde kurulmuş, tanımlanmış ilişki modelleri vardı; aile bağları, şirketlerdeki hiyerarşik yapılar, komşuluk, hemşerilik gibi... 1990'lı yılların başında hayatımıza internet kavramının girmesiyle bu yeni teknoloji çok farklı bir şekilde ve hızla tabana yayıldı. İnsanlar arasında bire bir hatta bire çok ilişkiler gelişti, daha önce olmayan, kendine özgü bir bağlantı altyapısı çıktı ortaya.

Örneğin şu anda dünya nüfusunun aşağı yukarı %60 - 70'i birbiriyle neredeyse direkt bağlantılı ve yukarıda bahsettiğim “güçlü bağlar”ın dışında örneğin Namibya'daki veya Meksika'daki insanların kapı komşumuzdan daha yakın olduğunu görmeye başladık. Öte yandan artık daha fazla ve kolaylıkla “zayıf bağ”lar kurulabiliyor. Örneğin, bir sempozyumun arasında biriyle tesadüfen aynı masada içkinizi yudumlarırken tanışmanız ve kart alışverişi yapmanızla gelişen ilişki, zayıf bağ... İşte fırsatlar da asıl buralarda yatıyor. Örneğin bir araştırma, iş arama sürecinde “zayıf bağ”ların yönlendirmelerinin “güçlü bağlar”dan çok daha isabetli olduğunu gösteriyor.

Özetle insan ağlarının, insan ilişkilerinin şekli değişti. İlişkilerin artması, ilişkilerin tabana yayılması, bilginin daha demokratikleşmesi hayatımızdaki her şeyi etkiledi. Bireyler açısından, ağ biliminin insan ağlarının işleyişi ile ilgili ortaya çıkardıklarını bilmek ve içinde bulunduğu ağları bilinçli bir şekilde etkilemek bu çağda çok önemli. Kurumlar ve organizasyonların ise bu çağda işleyebilmesi artık eski katı ve hiyerarşik yapılarla mümkün değil. Onların da hızla ağ yapılarını anlayıp evrilmeye ihtiyaçları var. Bu toplumsal ve çevresel sorunların çözümü için çalışan birey ve organizasyonlar için de geçerli.

“Bu çağda” dediniz, nedir bu çağın ağları böylesine önemli kılan özelliği?

Dünya ve insanlık tarihinde hep çeşitli kırılımlar yaşandı. Mesela 19. yüzyılın başlarında elektrik icat edildi ve alışkanlıklar değişti, 20. yüzyılın sonunda internet geldi ve insan bağlarını ve bilgi alışverişini çok farklı boyuta getirdi. Son dönemde bu kırılımlar çok fazla yaşanmaya ve üst üste binmeye başladı. Ben bundan sonraki dönemi “kırılımlar çağı” olarak adlandırıyorum, bunlardan daha çok yaşayacağız.

Ancak asıl sorun kırılımlar değil; sorun şu ki kırılımlarla gelen yeni yapılaşma eski bir düşünme ve organizasyon modelinin üzerine oluşuyor. Ve bence günümüzde yaşanan en büyük sorun, yaşadığımız bu yeni çağın eski modelin ürünleri olan, yaşı 50'nin üzerinde olan insanlar tarafından yönetiliyor olması. En tepe noktalarda olan

insanların hepsi analog dönemde veyahut endüstri döneminde yetiştiler ve o sistemin koruyucuları. Siyasette, şirketlerde, kurumsal yapılarda durum bu. Politik liderlerin yaş ortalaması 64, dünyanın yaş ortalaması 30.

Bu kırılımlar çağında sorunlar baş etmenin yolu ne?

Her kırılım karanlık tarafını da getiriyor. Bu karanlık tarafların önüne geçebilmek için geçmişten gelen birtakım alışkanlıklardan vazgeçmek ve gençlere, daha iyi yollar bulmalarına izin vermek gerekiyor. Herkes belli bir dönem sonra kendi hayatının alışkanlıklarıyla kemikleşiyor. Ama en azından bir gence, fırsat yaratılabilir, olanak sağlanabilir, ufku açılabilir. Bir gence yapılabilecek en iyi şey; onun kendisini nerede gördüğünü bir an evvel düşünmesini sağlamak; kendi gücünü, kendi yetkinliklerini, kendi merakını görmesini sağlamak. Bence rahatlıkla 15-16 yaşına kadar indirilecek bir şey. Bizim kuşağımız yine ders veriyor gençlere. Ve hâlâ fırsat değerlendirmemizi kendi gözlerimizle yapıyoruz; kendi çocuklarımıza bunu vermeye çalışıyoruz. Bu büyük bir hata... Bu şekilde düşünen gençlerin devreye girmesiyle mevcut tüm yapıların yakında alt üst olduğunu göreceğiz.

**“Ashoka'nın son hedefi,
bu inanılmaz bilgi bolluğu ve bombardımanı
içinde, bir yerde oluşan bilgi ve deneyimin bir
başka yere katma değer verecek hale
getirilmesini sağlamak”**

Peki, yeni düzenin temel taşları neler olabilir?

Bu kırılımlar çağında, geleceğe dair ortak etik bir “anayasayı”, standartları, denetim mekanizmasını ve en önemlisi ortak bir vizyonu ve hikâyeyi oluşturmak gerekiyor. Ve tabii burada özellikle gençlere ulaşmak için yeni bir hikâyeye ihtiyaç var. Çünkü şu anda yaşanan bütün bu hareketlilik sonucunda hikâyeler eskiyor. Buna ulusalcılık, kapitalizm, komünizm diyelim, ne dersek diyelim, bu hikâyelerin çok çabuk aşıldığını görüyoruz.

Aslında bence hikâyeye var: Gezegenin kendisi. Orman yangınlarından müsilaja, göç akınlarından suyun yükselmesine kadar bu hikâyeyi görüyoruz zaten. Çünkü kırılım çağının getirilerini düşünürken kaosa gitme tehlikesini de göz önünde bulundurmalıyız, işte bu yüzden de bu dönüşüme uyum sağlarken bir denetim mekanizması gerekiyor.

Anayasa belgesi ise kurulacak yapılanmaların enerjilerini neye harcamaları gerektiği konusunda yol gösterecek. Enerjiyi neye harcamalı? Savaş uçağı yapmaya mı arıtma tesisi kurmaya mı? Bir uçakla beş arıtma tesisi kurabileceği bilgisini de unutmadan... Örneğin, dünyaya güneşten gelen günlük enerji miktarı dünya endüstrisinin bir yılda kullandığı enerjiye yetiyorsa Ar-Ge bütçelerini buraya yöneltmek daha doğru olmaz mı? Hal böyleyken neden şu anda bu gerçekleşmiyor? Çünkü enerjinin güneşten sağlanması tablosunda kâr yok. Çünkü orada önemli bir sanayi var, endüstri var ve yaklaşım da kâr odaklı. Bunlar zamanla değişecek ama bu çok yavaş olacak.

Ağ bilimi ve ağ yapıları da burada devreye giriyor galiba.

Evet, ağ çok önemli. Ben ağlara bu bütünsel gelişmenin bir alt aracı, teknolojisi, çözüm yöntemine giden yol olarak bakıyorum. Ağda yalnız insan tanımayı kastetmiyorum; ağ benim için aynı zamanda işime yarayacak bilgiye ulaşmanın da yöntemi anlamına geliyor. Bu insan da olabilir, farklı bilgi depoları da olabilir, her şey olabilir.

Bu meseleyi anlamak için en iyi metafor eğitim sistemi. Bize okullarda genlerin dizilişini öğrettiler. Mevcut sistemde beyin hücrelerimiz Ayastefanos Anlaşması'nın tarihi, Madagaskar'ın başkenti gibi bilgilerle dolu. Ama bu bilgi zaten elimizin altında. Oysa ağ perspektifinden baktığımızda, beyin hücrelerinin arasındaki ilişkiyi kuran nöronların önemi çok daha farklı. Bugün artık her türlü bilgi zaten elimizin altında. Hangi bilgiyi alacağımız, bilgiyi "nasıl" kullanacağımız kadar önemli değil.

Ekonomiye baktığımızda, dünyanın en büyük şirketlerinde de benzer bir durum var. Google, Facebook, vb şirketleri aslında zirveye oturtan şey, sahip oldukları bilgiler. O bilginin toparlanması için sarf edilen bir maliyet var, rakibin de aynı bilgiyi elde etmek için sarf ettiği bir maliyet var. Bu her konu için geçerli, akademiye de, özel şirketlerde de, ülkeler bazında da böyle. Burada önemli bir enerji kaybı var. Örneğin Madagaskar'da da bir şirket veyahut bir STK, gelir düzeyi düşük olanlara yiyecek dağıtmak için kendince bir yöntem uyguluyor. Aynı çaba Meksika'da da var. Bu çabaların bilgi ve beceri düzeyinde birleşmesi, bir ağın parçası olarak hareket etmesi lazım.

Özetle, ekonomide de sivil toplumda da kaynakları yeteri kadar efektif kullandığımızı zannetmiyorum. Belki genç kuşaklar bu enerji kaybını yok etmeyi ya da daha doğru yerlere kanalize etmeyi çok daha iyi yapacaklar ama gençlerin talebini izlemekte çok zorluk çeken yaş ortalaması yüksek iktidarlar tarafından izin verilerek yapmaları bana çok yanlış geliyor.

Peki söz konusu sivil toplum, sosyal girişimcilik ve sosyal fayda işleri olduğunda?

Ağlarda yaşadığımız önemli bir sorun var. Benim gençliğimde, bizim kıt olarak kabul ettiğimiz birçok kaynak artık kıt değil. Mesela kitap, bilgi, vs. Bütün bunlardan çok fazla var, aksine gerekli ve doğru olanı bulmak güç. Bu bağlamda, sosyal ağlar, bu bilgi kirliliğinde, sosyal girişimcilik, sosyal değişim işlerinde doğru ve faydalı bilgiye ulaşabilmek için de çok önemli.

Ashoka benim için buna güzel bir örnek: Doğru bir anayasa çerçevesinde aynı perspektifi paylaşan kurumları bir araya getirip, bilgi alışverişinde bulunmayı sağlayan küresel bir organizasyon diye bakıyorum. Tam bir ağ örneği benim için... Bence Ashoka'nın son hedefi, bu inanılmaz bilgi bolluğu ve bombardımanı içinde, bir yerde oluşan bilgi ve deneyimin bir başka yere katma değer verecek hale getirilmesini sağlamak, gerekirse ayıklamak.

Ashoka size ne kattı?

Aynı paralelde, fikir birliği içinde olduğumuzu ve insanların yanımızda olduğunu, yalnız olmadığımızı hissettirdi. Bu karşılıklı bir ilişki. Ben de onları böyle etkileyebildiysem ne mutlu...

